

Landrechten Position Paper

Oxfam Novib voor het rondetafelgesprek over landrechten en eigendomsrechten,
woensdag 15 juni 2022 van 10:00-13:00 uur in de Tweede Kamer

Imke Greven, Beleidsadviseur Landrechten - (Imke.greven@oxfamnovib.nl)

Hoe kan de Nederlandse overheid ervoor zorgen dat rechten van bewoners geborgd blijven en dat bedrijven en financiële instellingen bijdragen aan duurzaam en verantwoord landgebruik?

(1) Erken de fundamentele rol van land (om de meervoudige crises aan te pakken)

Het is 2022 en we bevinden ons te midden van een klimaat- en biodiversiteitscrisis, we zien de impact van extreme droogte en overstromingen dagelijks in het nieuws. Tegelijkertijd dient zich een nietsontziende voedselcrisis aan, als gevolg van conflicten, klimaatverandering en de nasleep van covid-19, waardoor vorig jaar het aantal mensen met acute honger met 40 miljoen toenam tot 193 miljoen¹. Kortom, er zijn systemische veranderingen nodig die werken voor zowel mens als planeet. En land ligt daaraan letterlijk ten grondslag. Het is van cruciaal belang dat dit wordt erkend.

Landrechten: Vaak wordt landrechtenproblematiek geassocieerd met landonteigening. Maar het omvat veel meer. Het gaat om toegang tot land, landgebruik, landbeheer en de gevolgen daarvan. Landrechten zijn een fundamenteel mensenrechten- en duurzaamheidsvraagstuk voor bedrijven en financiële instellingen. De toenemende vraag naar land leidt tot conflicterende belangen tussen lokale gemeenschappen en bedrijven². Huidige niet duurzame vormen van landgebruik leiden tot verlies van biodiversiteit, vervuiling of tekort van water, broeikasgassenuitstoot, lokale conflicten, mensenrechtenschendingen en landonteigening gepaard met verlies van cultuur en huisvesting. Ondanks de cruciale rol die land, inclusief natuurlijke hulpbronnen, speelt in de bestaanszekerheid en cultuur van mensen, zijn rechten ten aanzien van (toegang tot, eigendom over, en gebruik van) land in veel landen niet goed beschermd of gedefinieerd.

Ongelijkheid & land: We zien dat steeds meer land wordt beheerd door een steeds kleinere groep rijke mensen, bedrijven en financiële instellingen. De grootste 1% van de boerderijen exploiteert meer dan 70% van de landbouwgrond ter wereld³. En in een land als Colombia heeft 1 procent van de grootgrondbezitters 81 procent van het productieve land in handen⁴. Ongelijkheid ten aanzien van land is misschien wel de oudste vorm van ongelijkheid die we kennen. Land is de oorspronkelijke bron van welvaarts- en vermogensongelijkheid. Denk aan het feodalisme en kolonialisme: praktijken gericht op landonteigening, dwangarbeid, en het ontginnen van natuurlijke hulpbronnen ten behoeve van een rijke heersende bovenklasse. Het is belangrijk dat we die erfenis van landongelijkheid erkennen, het heeft onze wereld vormgegeven zoals we die vandaag kennen.

¹ [Global Report on Food Crises: acute food insecurity hits new highs \(fao.org\)](https://www.fao.org/news/story/en/detail/crises-acute-food-insecurity-hits-new-highs)

² [Alle landbouwgrond ter wereld mogelijk nodig voor bos om... \(oxfamnovib.nl\)](https://oxfamnovib.nl/alle-landbouwgrond-ter-wereld-mogelijk-nodig-voor-bos-om...)

³ [LC \(landcoalition.org\)](https://landcoalition.org/) - RESEARCH FINDINGS FROM THE LAND INEQUALITY INITIATIVE

⁴ [A Snapshot of Inequality | Oxfam International](https://www.oxfaminternational.org/en/inequality)

Ongelijkheid veroorzaakt een samenleving waarin het welzijn van mensen afneemt, en waarin onderlinge solidariteit en sociale cohesie afbrokkelt. Ongelijkheid is zelfs dodelijk⁵. Vanuit ons werk is Oxfam getuige van hoe landrechtenverdedigers in verschillende landen worden gecriminaliseerd, bedreigd en zelfs vermoord. Ongelijkheid ten aanzien van land heeft invloed op vele andere vormen van ongelijkheid: (1) Landbezit versterkt politieke macht en kan wanneer politiek en economische belangen door elkaar heenlopen democratie ondermijnen. (2) Landongelijkheid voedt conflicten, veroorzaakt georganiseerd geweld, en verscheurt de sociale cohesie tussen mensen, waardoor voortuitgang bij de bestrijding van armoede teniet wordt gedaan.⁶ (3) Landongelijkheid ondermijnt de positie van vrouwen, slechts 15 procent van landbezitters zijn vrouwen.

Klimaat: Ook de link tussen de klimaatcrisis en landgebruik is 1 op 1. Landgebruik is zowel een veroorzaker van, als een oplossing voor het veranderende klimaat. Zo is een kwart van de CO₂-uitstoot het gevolg van ontbossing en andere vormen van niet duurzaam landgebruik. Landdegradatie heeft tot gevolg dat mensen migreren omdat ze niet langer van het land kunnen leven. Beschermen van landrechten voor lokale gemeenschappen en inheemse volken dragen positief bij aan behoud van biodiversiteit en het klimaat. In gemeenschapsbossen wordt namelijk gemiddeld vier keer minder snel gekapt dan in naburige staatsbossen⁷.

Nederland is een groot investeerder in land: Zo laat de LandMatrix zien dat Nederland tot de top 10 investeerders behoort in grootschalige landbouw wereldwijd⁸. In de KPMG MVO Sector Risico Analyse die ter grondslag lag aan de IMVO convenanten komen materiële risico's met betrekking tot land voor in alle 13 waardeketens⁹. Vooral in landen met zwakkere overheidsinstanties en/of landen waar corruptie veel voorkomt, zijn de risico's op landgerelateerde mensenrechtenschendingen groot. De afgelopen jaren zijn er vele rapporten gepubliceerd en Kamervragen gesteld over de betrokkenheid van Nederlandse bedrijven en financiële instellingen bij (indirecte) investeringen in bedrijven die landgerelateerde mensenrechten hebben geschonden¹⁰.

(2) De oplossing ligt bij een inclusieve aanpak – implementeer FPIC en de VGGTs

We weten dat duurzaam beheer van land en natuurlijke hulpbronnen vrede en voorspoed kan bevorderen, mensen uit de armoede kan halen en economische ontwikkeling kan stimuleren. Een voorwaarde hiervoor is echter de implementatie van duidelijke, eerlijke en inclusieve wet- en regelgeving.

We moeten weg van een model dat te eenzijdig focust op winstmaximalisatie als belangrijkste factor waaraan succes wordt afgemeten, en waarin aanbevolen praktijk niet verder gaat dan het controleren en managen van risico's. We moeten naar een inclusief model, dat werkt voor iedereen. Om die reden is transparante en inclusieve besluitvorming rondom landgebruik cruciaal. Een manier dit te bewerkstelligen is om het proces van *Free, Prior and Informed Consent – FPIC*¹¹, oftewel het vooraf en in vrijheid geven van toestemming door alle betrokken partijen en rechthebbenden om landgebruik te veranderen, in wetgeving te

⁵ [Global Witness reports 227 land and environmental activists murdered in a single year, the worst figure on record | Global Witness](#)

⁶ De Wereldbank heeft aangetoond dat toegang tot land een factor was in meer dan de helft van de gewelddadige conflicten tussen 2010 en 2015, The Fragility, Conflict & Violence Group, Wereldbank, Roundtable, 2019

⁷ [Landroof: wij beschermen landrechten - Oxfam Novib](#)

⁸ [Analytical Report II LMI English 2016.pdf \(landmatrix.org\)](#)

⁹ [mvo-sector-risico-analyse.pdf \(overheid.nl\)](#)

¹⁰ [Report Fair Finance Guide \(eerlijkegeldwijzer.nl\) / Hoe de Nederlandse ontwikkelingsbank verstrikt raakte in landjepik \(trouw.nl\)](#)

¹¹ [Free, Prior and Informed Consent | Indigenous Peoples | Food and Agriculture Organization of the United Nations \(fao.org\)](#)

verankeren¹². Dit geldt ook voor de Tenure Guidelines (VGGTs), deze zijn in 2012 met brede steun van overheden, bedrijven en maatschappelijke organisaties aangenomen in de Committee on World Food Security, en bieden goede handvatten voor overheden en bedrijven voor duurzaam landgebruik en beheer. Mogelijke verandering in landgebruik wordt zo niet door een enkele machtige partij, top-down, afgedwongen, maar in goed overleg, samen met betrokken gemeenschappen overeengekomen.

Zodoende bevelen wij de volgende beleidsinterventies en -hervormingen aan:

- (1) Verplicht Nederlandse bedrijven en financiële instellingen erop toe te zien dat de VGGTs¹³ en FPIC worden gerespecteerd en geïmplementeerd.**
 - a. Bedrijven en financiële instellingen moeten duidelijk maken hoe ze samenwerken met het maatschappelijk middenveld en lokale gemeenschappen betrekken in de landen waar ze opereren.
 - b. Verscherp transparantie en rapportageverplichtingen ten aanzien van landgerelateerde problematiek. Zorg voor naleving van de VGGTs en FPIC, door bijvoorbeeld de implementatie van het themakader van landrechten, ontwikkeld binnen het IMVO convenant¹⁴.
- (2) Werk aan alternatieve modellen die werken voor mens en planeet.** Niet-duurzame ontginning van grondstoffen, mineralen en andere natuurlijke hulpbronnen, en de expansie van de industriële, exportgeoriënteerde monocultuur landbouw en veeteelt zijn de belangrijkste oorzaken van landrechtenschendingen en landroof, en zijn daarnaast een belangrijke oorzaak van boskap en milieuvernieming.
 - a. Ontwerp daarom beleid dat de toegang tot, en het gebruik van land en andere productieve hulpbronnen voor lokale kleinschalige boeren en inheemse gemeenschappen vergroot.
- (3) Voorkom dat de Nederlandse bijdrage aan klimaatneutraliteit ten koste gaat van land en voedselzekerheid.** Bedrijven en overheden rekenen zich te rijk met niet duurzame methodes om de doelstelling in 2050 klimaat neutraal te halen. De diverse technieken die daarvoor nu vooral worden gebruikt, zijn gebaseerd op landgebruik. Extra vraag naar land zal vooral zijn neerslag vinden armere landen, wat weer ten koste zal gaan van de voedselzekerheid van lokale gemeenschappen.
 - a. Focus op het terugdringen van broeikasgasuitstoot.
 - b. Er moet meer geld worden vrijgemaakt voor klimaatfinanciering.
 - c. Erken de belangrijke rol die inheemse en lokale gemeenschappen spelen bij duurzaam landgebruik¹⁵.
 - d. Zorg dat bij nature-based oplossingen zoals het planten van bomen, de rechten van lokale gemeenschappen worden geborgd.

¹² [Consent is Everybody's Business: Why banks need to act on free, prior and informed consent - Oxfam Policy & Practice](#)

¹³ [Voluntary Guidelines on the Responsible Governance of Tenure of Land, Fisheries and Forests in the Context of National Food Security \(fao.org\)](#)

¹⁴ [Terugblik webinar Landrechten | IMVO-convenanten \(imvoconvenanten.nl\)](#)

¹⁵ De biodiversiteit in gebieden beheerd door lokale en inheemse gemeenschappen gaat minder snel achteruit dan elders in de wereld. Zie ook IPBES, 2021, Global Assessment Report: <https://ipbes.net/global-assessment>